

MULOQOTNING PEDAGOGIK JARAYONDAGI O'RNI

Zaynobiddinova Naima Inomiddinovna

*Namangan davlat pedagogika instituti, Gumanitar fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi,
falsafa fanlari nomzodi*

Qaxxarova Sarvinoz Maxmudjon qizi

*Namangan davlat pedagogika instituti, Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) 1-bosqich magistranti*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagogik muloqotning o'ziga xos jihatlariga e'tibor qaratar ekanmiz, shaxslararo muloqotning boshqa shakllariga nisbatan pedagogning o'quvchilar bilan muloqoti va hamkorligidagi o'ziga xoslik o'quvchilarning rivojlanishlariga xizmat qilishi o'rganilgan.

***Tayanch so'zlar:** Muloqot, ta'lim-tarbiya, ijtimoiy ko'nikmalar, individual yondashuv, pedagog, o'qish motivatsiyasi, hamkorlik, visual muloqot.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье мы остановимся на специфике педагогического общения, и в отличие от других форм межличностного общения, специфика общения учителя и взаимодействия с учащимися способствует развитию учащихся.

***Основные слова:** Общение, образование, социальные навыки, индивидуальный подход, педагог, учебная мотивация, сотрудничество, визуальная коммуникация.*

ABSTRACT

In this article, we will focus on the specifics of pedagogical communication, and unlike other forms of interpersonal communication, the specificity of the teacher's communication and interaction with students contributes to student development.

***Keywords:** Communication, education, social skills, individual approach, teacher, learning motivation, collaboration, visual communication.*

KIRISH

Pedagogik jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun uning asosiy tarkibiy qismlaridan biri muloqotdir. Muloqot nafaqat o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tashkil etadi, balki ta'limning sifatini oshirishga, o'quvchilarning o'zlarini ifoda etishlariga va fikrlarini erkin bildirishlariga sharoitlar yaratadi. Muloqotning pedagogik jarayondagi o'rni chuqur tahlil qilinsa, uning o'qitish, tarbiya berish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda roli alohida e'tiborga loyiqdir.

Muloqot pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchining faoliyatini uyg'unlashtiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. O'qituvchi muloqot orqali o'quvchilarning bilim darajasini baholaydi, yangi bilimlarni yetkazadi, savollarni tushuntiradi, o'quvchilarning fikrlarini tinglaydi va ularni to'g'ri yo'naltiradi. O'quvchilar esa muloqotda faol ishtirok etish orqali o'z bilish qobiliyatlarini sinab ko'radilar, fikrlarini erkin ifodalaydilar va dars jarayonida o'zaro bilim almashadilar. Muloqotning ta'limdagi asosiy vazifalaridan biri shundaki, u o'quvchilarga individual yondashuvni amalga oshirishga imkon beradi. O'qituvchi har bir o'quvchining ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olib, ular bilan shaxsiy muloqot o'rnatadi. Bu esa o'quvchilarning o'zini erkin tutishiga, o'qish motivatsiyasining oshishiga va darsda yanada faol qatnashishiga olib keladi.

Pedagogik jarayon – bu o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir, bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish, shuningdek, tarbiya va rivojlanish jarayonlarini tashkil etishdir. Muloqot esa bu jarayonda markaziy o'rin tutadi, chunki u o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi axborot almashinuvi, fikr almashish, his-tuyg'ularni ifodalash va qabul qilish kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Muloqot pedagogik jarayonning barcha bosqichlarida alohida ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Shuning uchun ham muloqot ta'lim-tarbiya jarayonida asosiy o'rin tutadi. Ta'lim oluvchilarga muloqotsiz ijtimoiy tajribani yoritib berish imkonsizdir. Bunday holatda esa pedagogdan nutq va muloqot madaniyatini, notiqlik sa'atini puxta egallashi talab etiladi.

Pedagogik jarayonning samarali bo'lishi uchun o'qituvchi o'z shaxsiy muloqot uslublarini ishlab chiqishi, o'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashishi zarur. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hurmatga asoslangan muloqot o'quvchilarning o'zini erkin ifodalashiga, savollar berishiga, fikrlarini bildirib, javob olishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, o'quvchilar o'zaro muloqotda faol qatnashishlari, guruhda ishlashlari, muammolarni muhokama qilishlari va jamoaviy fikrlarni rivojlantirishlari mumkin.

O'quvchilarning ta'lim jarayonida muloqotini shakllanishida uning tarbiyalanganlik darajasi ham muhim o'rin egallaydi. Ta'lim berish jarayonida yoshlarga kuchli ta'sir etadigan so'zlarni qo'llasa ham u qabul qilmasligi, o'qituvchining bergan ko'rsatmalariga amal qilmasligi mumkin. Shuning uchun bolada yoshligidan muomala madaniyatini shakllantirib borishda maqsad to'g'ri qo'yilishi lozim bo'ladi.

Muloqot pedagogik jarayonda o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishiga ham ta'sir qiladi. O'quvchilar o'rtasida o'zaro muloqot va hamkorlikni tashkil etish, guruhli ishlarda bir-biriga yordam berish, fikrlarni hurmat bilan tinglash va ifodalash ijtimoiy

ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bular o'quvchilarning jamiyatda muvaffaqiyatli va samarali ishlashlariga yordam beradi.

NATIJALAR

Muloqot nafaqat ta'lim-tabiya jarayonida, avvalo oilada, mahallada, jamoada, guruhda shakllanib boradi. Agar oilada kattalar bir-birlariga qo'pol munosabatda bo'lsalar, bola ham ularga taqlid qilib atrofdagilar bilan nizolarga borishi mumkin. Pedagogik jarayonda muloqotning tarbiyaviy vazifasi ham katta ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida o'quvchilar nafaqat bilimlarni o'rganishga jalb etiladilar, balki ularning muloqotga bo'lgan ehtiyojlari ham qondiriladi. O'qituvchi o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish, ularga axloqiy qadriyatlarni, jamiyatda to'g'ri munosabatlarni, mustahkam odamiy fazilatlarni singdirish orqali tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Shu asosda o'quvchilarda o'z-o'zini namoyon etish, ijod qilish, o'zlarining yaxshi jihatlarni ko'rsatish ko'nikmalari ham shakllantiriladi. Muloqot shaxsning ijtimoiy qobiliyatlarini shakllantiradi va uning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlaydi. Shaxsda bilim, ko'nikma va malakalarning hosil bo'lishida ham muloqotning o'rnini beqiyos.

MUHOKAMA

O'quv-tarbiya faoliyatini mohirlik bilan uddalashi uchun o'qituvchi bir qator pedagogik fazilatlarni o'zida shakllantirishi lozim. O'qituvchining pedagogik fazilatlari umuminsoniy va milliy axloq-odobning qonuniyatlari, tushunchalari, mezonlaridan tashkil topadi. O'qituvchi faoliyatining samaradorligi ham xuddi shunday fazilatlar bilan belgilanadi. Maktabda boshlang'ich sinf o'qituvchilari quyidagi fazilatlarga ega bo'lishi lozim:

1. Pedagogik mahorat fazilatlari
2. Axloqiy fazilatlar
3. O'zini-o'zi tarbiyalash fazilatlari

Yuqoridagi fazilatlarni o'zida mujassam etgan o'qituvchigina bugungi kun talabiga mos ravishda ish yuritadigan mohir pedagog bo'la oladi.

Muomala o'qituvchi faoliyatida eng muhim ahamiyatga ega, hozirgi kun o'qituvchilarida esa muomala odobi, nutq madaniyati yaxshi rivojlantirilishi lozim. Pedagogik muomala pedagogik ta'sirning eng muhim vositasi hisoblanadi va u ijodiy jarayonda sodir bo'ladi hamda takomillashib boradi. O'qituvchilarning pedagogik nochorliklarining aksariyat qismi ularning metodik tayyorgarligidagi kamchiliklar bilan bog'lansadan, balki pedagogik muloqotning shakllanmaganligi bilan bog'liqdir. Buning uchun o'qituvchi o'z ustida ko'proq ishlashi, izlanishi, yangi usul va texnologiyalarni tatbiq qilishi kerak.

Pedagogik muloqot bir necha shaklda namoyon bo'ladi. Uning eng keng tarqalgan shakllari — bu og'zaki, yozma, vizual va onlayn muloqotlardir.

- Og'zaki muloqot: O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi og'zaki muloqot dars jarayonining asosi hisoblanadi. Bu shaklda savol-javoblar, muhokamalar, darsdagi tushuntirishlar va izohlar orqali o'quvchilarga yangi bilimlar beriladi.
- Yozma muloqot: O'quvchilar yozma ishlarni bajarayotganda, o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashga, grammatika va uslubga e'tibor berishadi. Bu esa o'quvchilarning yozma muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- Vizual muloqot: Pedagogik jarayonda vizual materiallar, diagrammalar, rasmlar va video materiallar yordamida o'qituvchi o'quvchilarning ko'rish organlarini faollashtiradi va bilimlarni yaxshiroq idrok etishlariga yordam beradi.
- Onlayn muloqot: Raqamli texnologiyalar va internet platformalari orqali amalga oshiriladigan muloqot, ayniqsa masofaviy ta'limda muhim ahamiyatga ega. Bu o'quvchilarga geografik yoki vaqt cheklovlaridan qat'i nazar, ta'lim jarayonida ishtirok etishga imkon beradi.

O'qituvchi o'z darslarida ijtimoiy muloqotga yo'naltirilgan faoliyatlarni tashkil etish orqali o'quvchilarning empatiya, hamkorlik, jamoaviy ish qobiliyatlarini oshiradi. Shuningek, o'quvchilarni o'zaro hurmat va samimiyatga asoslangan munosabatlarda bo'lishga o'rgatadi.

Pedagogik jarayonda muloqot o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Muloqot orqali o'qituvchi o'quvchilarni darsga qiziqtiradi, ularga yangi mavzularni tushuntirib beradi, o'quvchilarni motivatsiya qilish uchun turli xil metod va texnikalardan foydalanadi. O'quvchi o'zini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'lsa, uning o'qishga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasi ortadi.

Shuningdek, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqot orqali o'quvchilar o'zlarini tanqidiy tahlil qilish, xatolaridan o'rganish va o'z bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA

Muloqot pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning markaziy unsuridir. Ta'lim jarayonida muloqotning o'rni o'qituvchining pedagogik mahoratiga, uning o'quvchilarga bo'lgan yondashuvi va muloqot uslublariga bog'liq. Samarali muloqot nafaqat bilimlarni o'rgatish, balki o'quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, har bir o'qituvchi muloqotni samarali boshqarishi va uni o'quvchilarning rivojlanishiga xizmat qiladigan vosita sifatida ishlatishi zarur. Muloqotning pedagogik jarayondagi o'rni uning ta'lim va tarbiya berishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning fikr va his-tuyg'ularini erkin ifodalash imkoniyatlarini yaratadi, ularning mustaqil fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalarini

rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun, pedagogik jarayonning har bir bosqichida muloqotning rolini to'g'ri baholash va uni samarali tashkil etish zarur.

Shu tariqa pedagogik muloqot tushunchasi ostida o'qituvchi bilan o'quvchilarning o'zaro munosabatlari tizimi, o'zaro axborot almashinish jarayoni, ta'lim-tarbiyani optimallashtirish imkoniyatlari, alohida o'quvchilar bilan birgalikda ishlashni tashkil etish imkoniyatlari shakllanadi. O'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi harakatlariga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatilishi, o'quvchilarning bilish imkoniyatlari, ularning mustaqil muloqotga kirishishlari uchun qulay sharoitlarning yaratilishiga imkoniyat yaratiladi. Bunday vaziyatda o'qituvchi pedagogik jarayonni faollashtiruvchi, uni tashkil etuvchi va boshqaruvchi sub'ekt sifatida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Amonov, R. (2013). Pedagogika asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Shodmonov, M. (2006). Pedagogik muloqotning nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan.
3. Kulikov, A. (2011). Pedagogika: Nazariya va amaliyot. Moskva: Pedagogika.
4. Vygotsky, L. S. (1978). The Interaction Between Learning and Development. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Zaripov, I. (2010). Pedagogik kommunikatsiya va uning o'quvchilar rivojlanishidagi roli. Toshkent: O'qituvchi.
6. Sokrat, P. (2003). Pedagogik muloqot va ta'limda interaktiv usullar. Toshkent: "Bilim" nashriyoti.
7. Barrett, M. (2007). Theories of Communication in Pedagogy. New York: Routledge.